

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора кафедри міжнародної економіки
Західноукраїнського національного університету

Ліщинського Ігоря Орестовича

на дисертаційну роботу Братка Олександра Сергійовича на тему:
«Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів
молокопереробної галузі», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю
292 «Міжнародні економічні відносини»

Актуальність теми дослідження

Актуальність теми дисертаційного дослідження Братка Олександра Сергійовича зумовлена глибокими трансформаційними процесами, що відбуваються у світовій економіці під впливом геополітичної нестабільності, цифровізації, регіоналізації виробництва та зміни архітектури глобальних ланцюгів доданої вартості (ГЛДВ). У сучасних умовах конкурентоспроможність держав дедалі більше визначається не обсягами виробництва чи експорту сировини, а здатністю інтегруватися у високотехнологічні сегменти глобальних виробничих мереж, де формується основна частка доданої вартості. Для України ця проблема має особливе значення, оскільки національна економіка тривалий час характеризується переважанням сировинної моделі експорту, що обмежує можливості економічного зростання, технологічного розвитку та підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває для молокопереробної галузі, яка є одним із базових секторів агропродовольчого комплексу України, забезпечує продовольчу безпеку держави та має вагомий експортний потенціал. Водночас галузь функціонує в умовах скорочення сировинної бази, втрати традиційних ринків збуту, посилення міжнародної конкуренції, зростання вимог до якості продукції, екологічної сталості виробництва та цифрової простежуваності ланцюгів постачання. За таких умов принципового значення набуває обґрунтування нової моделі інтеграції України

до глобальних ланцюгів доданої вартості, яка передбачає перехід від експорту низькопереробленої продукції до виробництва товарів із високою доданою вартістю, розвитку власних брендів, технологічної модернізації та поглиблення міжнародної виробничої кооперації.

З огляду на зазначене, дисертаційна робота є своєчасною, має вагомое теоретичне та практичне значення і спрямована на вирішення важливої наукової проблеми розроблення стратегічних засад інтеграції України до глобальних ланцюгів доданої вартості продуктів молокопереробної галузі. Отримані автором результати можуть бути використані під час формування державної галузевої політики, удосконалення механізмів підтримки експорту, розроблення стратегій розвитку підприємств молокопереробної промисловості, а також у подальших наукових дослідженнях проблем міжнародної економічної інтеграції та розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами

Дослідження проведене в межах наукових досліджень Західноукраїнського національного університету, зокрема: держбюджетних науково-дослідних робіт «Національна концепція екобезпеки суспільства та інклюзія циркулярної економіки в умовах пандемії» (державний реєстраційний номер 0121U109485), «Концепція відбудови та зеленої реконструкції України» (0124U000003), «Модель регіональної безпеки: економічні й технічні аспекти сталого розвитку та цивільного захисту під час війни» (0124U000063); проєкту програми Еразмус+ Європейського Союзу 101048216 – REFRAG – ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH «Регіональна інтеграція: європейський бенчмарк в умовах викликів глобальної фрагментації (REFRAG)»; науково-дослідних робіт кафедри міжнародних економічних відносин ЗУНУ «Трансформація бізнесу в умовах сталого розвитку глобальної економіки» (0123U109485) та «Геоекономічні детермінанти повоєнного розвитку України в глобальному просторі» (0122U201486).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо обґрунтованими, логічно взаємопов'язаними та підтверджуються комплексом теоретичних і прикладних досліджень. Робота характеризується чіткою внутрішньою структурою, у якій кожний наступний етап дослідження базується на результатах попереднього, що забезпечує послідовність викладу матеріалу та достовірність отриманих результатів. Обрана методологія повністю відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а використання сучасних економічних, статистичних та компаративних методів дозволило автору сформувати цілісне наукове бачення проблеми інтеграції України до глобальних ланцюгів доданої вартості молокопереробної галузі.

Автором опрацьовано достатню кількість літературних та статистичних джерел, аналітичної інформації щодо розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості продуктів молокопереробної галузі. Список використаних джерел налічує 217 найменувань, більшість з яких – іноземна література.

У дисертації автор здійснив ґрунтовний аналіз еволюції концепції глобальних ланцюгів доданої вартості, узагальнив підходи провідних наукових шкіл та уточнив понятійно-категоріальний апарат дослідження. Запропоноване визначення ГЛДВ логічно впливає із проведеного аналізу праць класиків теорії глобальних виробничих мереж і сучасних досліджень міжнародної економіки (с. 41).

Здобувач систематизував теоретико-методичні підходи до дослідження глобальних ланцюгів доданої вартості, проаналізував типології управління, механізми апгрейдингу та сучасні тенденції трансформації ГЛДВ, що створює належне методологічне підґрунтя для подальших прикладних досліджень (с. 43–49).

У підрозділі 1.3 автор переконливо обґрунтовує специфіку функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості саме у молокопереробній галузі, доводячи їх дуалістичний характер та визначальну роль інституційного середовища у формуванні конкурентних переваг (с. 66). Здобувачем проведено

порівняльне дослідження моделей державного регулювання молочної галузі у країнах-лідерах світового ринку, що дозволило автору виділити існування різних інституційних моделей інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості (с. 72–79).

Високий рівень обґрунтованості мають результати аналітичного розділу дисертації, присвяченого оцінюванню глобального середовища розвитку молокопереробної галузі. Здобувачем здійснено комплексний аналіз світового виробництва, споживання та міжнародної торгівлі молочною продукцією, що базується на використанні офіційних статистичних даних міжнародних організацій (с. 87–96).

У підрозділі 2.2 наведено аргументацію обмеженості використання класичних методів аналізу ГЛДВ (TiVA, міжгалузеві баланси) для дослідження молокопереробної галузі та запропоновано альтернативний підхід, що базується на поєднанні виробничої статистики FAOSTAT і торговельної статистики UN Comtrade. Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням індексу Герфіндаля–Гіршмана, показників експортної орієнтації, рівня самозабезпечення, індексів виявлених порівняльних переваг (RCA) та імпоротної залежності (RMA).

Здобувач здійснив всебічний аналіз розвитку молокопереробної галузі України, який охоплює виробництво сировини, структурні зміни у переробці та трансформацію виробничого портфеля за рівнями доданої вартості. Здобувач переконливо доводить периферійний характер участі України у глобальних ланцюгах доданої вартості, використовуючи результати аналізу зовнішньої торгівлі за окремими товарними групами, що підтверджує достовірність сформульованих висновків щодо існуючих структурних диспропорцій (с. 127–138).

Особливої уваги заслуговує підрозділ 3.1, у якому систематизовано сучасні глобальні виклики та тренди розвитку галузі, включаючи цифровізацію, екологізацію виробництва, зміну структури світового попиту та поширення альтернативних білків, що створює наукову основу для формування довгострокових стратегічних рішень.

Здобувачем запропоновано науково обґрунтовану стратегію інтеграції України до глобальних ланцюгів доданої вартості, що включає взаємопов'язані напрями продуктового, процесного, функціонального, організаційного та міжсекторального апгрейдингу (с. 171). Практичну цінність результатів підсилює розроблена автором стратегічна карта розвитку галузі (с. 175), система ключових показників ефективності (с. 178), а також запропоновані механізми моніторингу реалізації стратегічних цілей (с. 181–185), що свідчить про високий рівень прикладної спрямованості дослідження.

Автором сформовано модель вибору стратегії участі підприємств молокопереробної галузі у глобальних ланцюгів доданої вартості, яка базується на комплексному аналізі факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, виборі бізнес-стратегій (поетапний перехід від локальної орієнтації B2C до транскордонних форматів Private Label та індустріального B2B) та інструментарію фінансування з метою формування інтегрованого, адаптивного і стійкого ланцюга доданої вартості (с. 202–206).

Достовірність наукових результатів також підтверджується широкою інформаційною базою дослідження, яка включає нормативно-правові акти України та Європейського Союзу, статистичні матеріали FAO, UN Comtrade, OECD, Eurostat, Державної служби статистики України, галузевих асоціацій та інших міжнародних організацій. Використання значного масиву офіційних статистичних даних, сучасних методів економічного аналізу, міжнародних індикаторів та порівняльних досліджень забезпечує високий рівень достовірності отриманих результатів.

Таким чином, наукові положення, висновки та практичні рекомендації дисертації є належним чином аргументованими, теоретично обґрунтованими та емпірично підтвердженими. Вони характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю, спираються на сучасний методологічний інструментарій та можуть бути використані у процесі формування державної політики розвитку молокопереробної галузі, розроблення стратегій підприємств, а також у подальших наукових дослідженнях проблем інтеграції України до глобальних ланцюгів доданої вартості.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

До найбільш вагомих результатів, що характеризують наукову новизну дослідження можна віднести:

– вперше розроблено стратегію інтеграції України до глобальних ланцюгів доданої вартості молокопереробної галузі, яка передбачає перехід від моделі ресурсного постачальника (Upstream-донор), що ґрунтується на цінній конкуренції сировинної продукції, до моделі створення інтелектуально та технологічно насиченої доданої вартості.

– удосконалено науково-методичний підхід до дослідження кон'юнктури світового ринку молокопереробної продукції, який, на відміну від існуючих підходів, базується на комплексному аналізі виробництва, цінної кон'юнктури та міжнародних товарних потоків за окремими групами продукції залежно від рівня створюваної доданої вартості, що забезпечило можливість ідентифікації глобальних центрів виробництва, експорту та споживання молочної продукції;

– розвинуто методичний підхід до оцінювання участі країн у глобальних ланцюгах доданої вартості, основу якого становить матричне поєднання показників експортної орієнтації, рівня самозабезпечення, індексів виявлених порівняльних переваг та імпортової залежності. Його застосування дозволило виокремити чотири типові моделі участі держав у ГЛДВ («спеціалізовані глобальні постачальники», «збалансовані індустріальні виробники», «автаркічні гіганти» та «імпортозалежні споживачі/хаби»), а також розмежувати функціональні ролі країн як «Upstream-донорів» або «переробних хабів», що дає змогу виявляти приховані механізми перерозподілу доданої вартості, які не відображаються у традиційній статистиці міжнародної торгівлі;

– розроблено інструментарій картування глобальних ланцюгів доданої вартості молокопереробної галузі, який дозволяє компенсувати обмеження, пов'язані з відсутністю деталізованих міжгалузевих таблиць «витрати – випуск», та забезпечує емпіричне визначення функціональної ролі України у глобальній архітектурі галузі як нетто-експортера біржових молочних товарів, ресурсного

донора для європейської переробної промисловості та постачальника білкової сировини для країн із нижчим рівнем розвитку;

– запропоновано концептуальні параметри моделі розвитку ланцюгів доданої вартості підприємств молокопереробної галузі, що базується на запропонованій спіралі стратегічного вибору, яка інтегрує результати SWOT-, PEST- та Risk & Trends-аналізу, враховує секторальні мегатренди, передбачає вибір оптимальної бізнес-моделі (від локального сегмента B2C до форматів Private Label та індустріального B2B) і відповідних інструментів фінансування, забезпечуючи формування адаптивних, інноваційних і стійких ланцюгів створення доданої вартості.

– поглиблено теоретичне трактування глобальних ланцюгів доданої вартості як транснаціональної мережевої системи організації економічної діяльності, що ґрунтується на просторовому розподілі повного життєвого циклу продукції між країнами відповідно до їхніх конкурентних переваг та координується глобальними компаніями з метою максимізації й перерозподілу економічної ренти між окремими ланками ланцюга;

– детерміновано наукові підходи до розгляду глобальних ланцюгів доданої вартості як комплексних соціально-економічних конструкцій, у межах яких взаємодіють ринкові механізми, корпоративні стратегії транснаціональних компаній, національні інститути та регуляторні режими, що забезпечує більш повне розуміння закономірностей інтеграції національних економік у глобальні виробничі мережі;

– запропоновано визначення сутності ланцюга доданої вартості молокопереробної галузі як дуалістичної системи, архітектура якої формується залежно від фізичних характеристик продукції та поєднує короткі регіональні ланцюги для швидкопсувної продукції з довгими глобальними мережами для біржових молочних товарів;

– обґрунтовано методичні підходи до оцінювання інституційного середовища розвитку молокопереробної галузі шляхом аналізу конкурентних моделей, державної підтримки та міжгалузевої взаємодії, що дозволило систематизувати основні режими інституційного забезпечення участі країн у

глобальних ланцюгах доданої вартості, зокрема неоліберальний (Нова Зеландія), неостатичний (Канада), неокорпоративний (ЄС, окремі елементи США) та змішані моделі;

– опрацьовані наукові положення щодо визначення ключових мегатрендів розвитку молокопереробної галузі, серед яких зміщення центрів виробництва і споживання, інтенсифікація використання виробничих ресурсів, посилення екологічних вимог та розвиток альтернативних білків, що обумовлюють трансформацію глобальних ланцюгів доданої вартості у напрямі підвищення їх технологічної, екологічної та соціальної стійкості.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у розвитку наукових засад дослідження глобальних ланцюгів доданої вартості та поглибленні теоретико-методологічних підходів до аналізу інтеграції національних економік у глобальні виробничі мережі. У дисертації уточнено сутність глобальних ланцюгів доданої вартості як транснаціональної мережевої системи організації економічної діяльності, обґрунтовано їх багатоаспектний характер як поєднання економічних, інституційних, технологічних і соціальних процесів, а також розвинено концептуальні підходи до визначення архітекτονіки глобальних ланцюгів у молокопереробній галузі. Теоретичну цінність становить запропонована класифікація продукції молокопереробної галузі за рівнем доданої вартості, удосконалення методичних підходів до оцінювання участі країн у ГЛДВ на основі поєднання показників експортної орієнтації, рівня самозабезпечення, індексів виявлених порівняльних переваг та імпортової залежності, а також розвиток концепції апгрейдингу як інструменту структурної трансформації національної економіки в умовах сучасних геоекономічних викликів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання під час формування державної політики розвитку молокопереробної галузі, удосконалення механізмів інтеграції України до глобальних ланцюгів доданої вартості та підвищення конкурентоспроможності

національних виробників на міжнародних ринках. Розроблена стратегія інтеграції України до ГЛДВ молокопереробної галузі, що ґрунтується на продуктовому, процесному, функціональному, організаційному та міжсекторальному апгрейдингу, може бути використана центральними органами виконавчої влади, галузевими асоціаціями та підприємствами під час розроблення стратегічних документів розвитку агропродовольчого сектору, програм підтримки експорту, політики імпортозаміщення та стимулювання інноваційної діяльності. Запропоновані методичні підходи до картування ланцюгів доданої вартості, оцінювання позиціонування країни у ГЛДВ та визначення стратегічних напрямів апгрейдингу можуть застосовуватися для аналітичного забезпечення управлінських рішень на рівні держави, регіонів і окремих підприємств.

Практична апробація результатів дослідження підтверджується їх впровадженням Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної військової адміністрації (довідка № 1-243/2.1 від 03 лютого 2026 р.), Управлінням стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради (довідка № 8/2 від 20 січня 2026 р.), ТОВ «Молокія» (довідка №58 від 16 лютого 2026 р.). Методологічні підходи, запропоновані в дисертації, були використані у навчальному процесі Західноукраїнського національного економічного університету (довідка № 126-31/254 від 03.02.2026 р.).

Повнота викладення основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Результати дисертаційної роботи опубліковані у 12 наукових працях, у тому числі: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 – у науковому виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, 7 публікацій – за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих особисто автором наукових праць становить 4,28 д. а.

Профіль видань та зміст наукових праць відповідають встановленим вимогам щодо повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи

на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Текст дисертаційної роботи Братка Олександра Сергійовича за результатами перевірки на наявність текстових запозичень не містить запозичень без належного посилання на джерела та відповідає принципам академічної доброчесності. Усі наявні у роботі посилання на джерела зроблені із дотриманням норм законодавства про авторське право і суміжні права.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Незважаючи на високий науковий рівень дисертаційного дослідження, його цілісність та обґрунтованість отриманих результатів, окремі положення роботи мають дискусійний характер і можуть бути предметом подальших наукових досліджень.

1. У першому розділі автор ґрунтовно досліджує онтологічну природу глобальних ланцюгів доданої вартості, справедливо наголошуючи на процесах їхньої трансформації під впливом гео економічної фрагментації. Водночас, у контексті виокремленого автором тренду «friend-shoring» (перенесення ланцюгів до дружніх країн), дискусійним залишається питання чітких критеріїв визначення «геополітичної надійності» партнерів для молокопереробної галузі. Оскільки молочна продукція належить до сфери критичної продовольчої безпеки, доцільно було б теоретично розмежувати суто економічну доцільність інтеграції в ГЛДВ та імперативи національної безпеки в умовах воєнного стану

2. У підрозділах 2.2 та 2.3 автор здійснює типологізацію моделей участі країн у молочних ГЛДВ та детально описує ризики статусу «Upstream-донора». Визнаючи обґрунтованість висновку про периферійний характер інтеграції України, у дисертації детально не проаналізовано досвід країн Центрально-Східної Європи (наприклад, Республіки Польщі), які пройшли шлях від сировинних додатків до потужних переробних хабів у межах єдиного ринку ЄС.

Порівняльний аналіз інституційних умов такого переходу збагатив би аналітичну частину дослідження.

3. Здобувачем запропоновано комплексну стратегію інтеграції України до глобальних ланцюгів доданої вартості молокопереробної галузі, яка ґрунтується на п'яти взаємопов'язаних напрямках апгрейдингу (с. 171). Водночас у роботі недостатньо уваги приділено питанням визначення пріоритетності реалізації окремих напрямів залежно від типу підприємств, їх ресурсного потенціалу та фінансових можливостей. Більш чітке ранжування стратегічних заходів могло б посилити практичну цінність запропонованої стратегії.

4. У контексті інтеграції України до європейського економічного простору, автор детально описує механізми макрофінансового де-ризикінгу (зокрема, інструменти Ukraine Facility). Однак недостатньо уваги приділено вимогам Європейського зеленого курсу та транскордонному вуглецевому регулюванню (СВАМ). Оскільки молочне тваринництво є суттєвим джерелом викидів парникових газів, адаптація українських ГЛДВ до екологічних стандартів ЄС є критичною умовою для подолання некомерційних бар'єрів, що потребувало більш детального висвітлення в роботі.

Зазначені зауваження та дискусійні положення не применшують високої наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження Братка О. С., свідчать про глибокий науковий пошук автора і спрямовані на подальший розвиток даної проблематики у подальших наукових публікаціях.

Загальний висновок

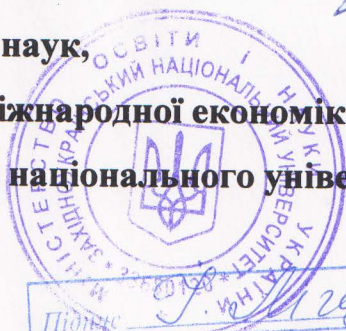
Дисертаційна робота Братка Олександра Сергійовича на тему «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі», представлена на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини» є завершеним самостійним дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам. Робота виконана на належному теоретичному рівні та має практичне значення.

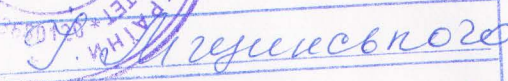
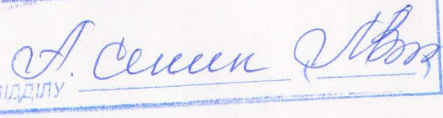
Проведений аналіз дисертаційної роботи дає змогу зробити висновок, що представлена дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її автор – Братко Олександр Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Рецензент:

доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародної економіки
Західноукраїнського національного університету


Ігор ЛІЩИНСЬКИЙ



Підпис: 
Завіряю: 
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ